

ЧОМУ ТРЕБА ВИВЧАТИ ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА СТУДЕНТАМ-ХУЖОЖНИКАМ

Рефлексії на «Роздуми про викладання мистецтв у художніх школах. Лекція,
прочитана 4 січня 1966 року» Е.Х. Гомбріха

Марта Кравченко

*Why we should teach the History of Ukrainian art to students of Art Schools
Some thoughts on E.H. Gombrich's «Reflections on teaching art history in art schools paper
given, 4th January, 1966»*

Marta Kravchenko

This essay is a response to the «Reflections on the teaching of the arts in art schools. A lecture delivered on January 4, 1966» by E.H. Gombrich. It reviews his own methods of teaching art history, as well as encouraging the student to learn. I have been teaching the history of Ukrainian art at the Lviv Academy of Arts for more than 10 years, primarily for art critics (“mystetstvoznavtzi”). This year I taught it to students from creative industries (artists) for the first time and it made me rethink the way I have been doing it and adjust it. In order to motivate artists to study art history, I believe it should be taught as a process happened in very particular historical circumstances. The influence of East and West should be also taken into account as Ukrainian art did not develop in a vacuum.

Ukrainian art has always been at the crossroads between East and West. Despite common misconceptions, it has not been just in the margins of Western European tradition. We still have artworks and monuments analysed through the lens of this hierarchy though. When teaching the history of Ukrainian art, I aimed at changing the way students perceive it, comparing it with Eastern and Western traditions, and analysing its strong and weak points without any reservations. And of course, I recreated the historical background behind the artworks as it is crucial to me. The context is a kind of wire that brings all artistic phenomena together. For example, when lecturing about the art of the Kyivan Rus, I tried to avoid clichés and present pre-Christian and Christian art as equally important traditions that shaped medieval Rusian art. Or, when exploring Renaissance in Ukraine, I examine how Ukrainian, Italian, Polish and German traditions were interwoven at courts, universities, cities and so forth.

Another important point in teaching and researching the history of Ukrainian art is presenting it without excessive rhetoric and Soviet clichés.

Keywords: *Ukrainian art, art history, course, lecture, context, art processes, world art.*

До написання цієї публікації я зверталася кілька разів і вже на якомусь етапі здавалось, що я втратила ту першу ідею, яка виникла під час прочитання наданого редакцією перекладу статті Е. Гомбріха «Роздуми про викладання мистецтв у художніх школах. Лекція, прочитана 4 січня 1966 року» (Гомбріх 2022). Містичне мислення ввімкнулося й запропонувало інший спосіб, що не зволікання, а нашарування обставин відклали цей текст на потім. Зараз поясню чому, історію мистецтва я викладаю вже 14 років, досить багато, а перед тим ще навчання і аспірантура, потім паралельна практика на 10 років в атрибуції та експертній оцінці творів мистецтва та дисертація.

Багато, правда? Для перезавантаження та переосмислення в роботі стала частково декретна відпустка, а скорше вже початок роботи після неї. Для цього потрібно було оновити програми, силабуси, презентації, також написати нові, а саме з історії українського мистецтва для студентів художників. Паралельно я проводила наукове асистування семінару у Віденському університеті онлайн. І після прочитання лекції Е. Гомбріха я побачила чітку аналогію у лекції професорки з Віденського університету. Це вступ до курсу, із зацікавленням і чіткою вказівкою до навчання.

Історію українського мистецтва, окремі її періоди я викладаю для студентів мистецтвознавців Львівської національної академії мистецтв вже більше 10 років. В цьому навчальному році (2022-2023) отримала нове завдання і дослідження, курс історії українського мистецтва для студентів творчих напрямків, тобто художників. І якраз стаття Е. Гомбріха стала вчасною інструкцією, бо дуже часто сперечаються між викладачами історії мистецтва і студентами. Тема суперечок, це нехтування предметом, бажання відмовитись від оцінювання, або максимально його послабити. Дуже влучними є слова професора Е. Гомбріха: «чому історію мистецтв варто викладати як предмет, оцінка за який йде в диплом. Відповідь украї проста: його треба викладати, адже це невіддільна частина диплому, як психологія освіти слід викладати на курсах підготовки вчителів, бо у сертифікатах, які отримують їх випускники, буде зазначено, що вони засвоїли цей предмет. Іншими словами, володіння дипломом передбачає, що його власник трохи знається на історії мистецтв» (Гомбріх 2022, с. 7).

Після цього я стала одержимою, як показати і розказати про українське мистецтво так, щоб студенти його зацінили і хотіли вчитись? Не все так було ідеально, величезну корективу внесла війна, відключення електроенергії та технічні труднощі. Недосконала, але картина, як зацікавити українським мистецтвом з бажанням до вивчення і аналізу більш-менш склалась.

Звичайно, багато українських мистецтвознавців та педагогів намагаються якнайвичерпніше подати матеріал і в такій ситуації можна втратити інтерес до предмету й перезавантажити інформацією. Цей курс лекцій з історії українського мистецтва для студентів творчих напрямків мав бути таким, щоб «ландшафт» українського мистецтва був для них зрозумілим і цікавим і по цій карті вони впевнено рухались і нанизували нові знання. Чому це так важливо для українських студентів художників? Для того, щоб адекватно розуміти своє місце в світовому мистецтві, розуміти обставини, «культурний шар» який транслюється, та уникнути хибного уявлення власної унікальності. Для початку треба відкинути пафос і таку улюблену з радянських часів «сільську тематику» українського мистецтва, для того, щоб адекватно зрозуміти місце українського мистецтва в світовому контексті. У цій ситуації, хочу згадати українських класиків дослідництва та викладання історії мистецтва початку

XX століття – Дмитра Антоновича¹⁴, Миколи Голубця¹⁵ та Володимира Залозецького¹⁶ (Стефанишин 2011). Кожен із них в своїх дослідженнях визначав місце українського мистецтва, виокремлюючи чи приєднуючи до мистецьких процесів Заходу і Сходу. Це був особливо важливий процес, оскільки все «українське» перебувало в складних міждержавних та політичних катаклізмах і виборювало свій окремий статус.

Наприклад, метою досліджень Д. Антоновича було визначити місце українського мистецтва у європейському контексті, з розумінням його «самобутності» (Антонович 1923). У дослідженнях українського мистецтва орієнтувався на європейську періодизацію та мистецькі процеси. Микола Голубець спокійніше проводив такі паралелі, наголошував, що в українському мистецтві важливим є вплив Візантії, а вже потім Європи (Голубець 1922). Мистецтвознавець Володимир Залозецький був критичним до теорій Д. Антоновича та М. Голубця, і як послідовний представник Віденської школи історії мистецтв¹⁷ концентрувався на пам'ятках, контексті їх створення та художніх якостях (Залозецький 1925).

Українське мистецтво є цікаве саме тим, що знаходиться між Сходом і Заходом, а не на маргінесі Заходу, яким виглядає з точки зору існування стилів та аналізу основних пам'яток. Моєю метою у викладанні історії українського мистецтва було якраз змінити погляд студентів на українське мистецтво, співставляючи його зі світовим, без страху окресливши сильні і слабкі сторони. І контекст, історія, моя улюблена частина лекції, вважаю є якраз тою жилкою, на яку вже одягають всі мистецькі явища, події та пам'ятки. Наприклад у презентації мистецтва Київської Русі дуже хотілось уникнути («толочківських»¹⁸) історичних кліше, а бачити рівноцінно

¹⁴ Дмитро Антонович (1877-1945) – мистецтвознавець, історик театру, громадсько-політичний діяч, графік. Викладав історію мистецтва у Музично-драматичній школі ім. М. Лисенка (1912). Виступав як критик у київських журналах «Киевская старина», «Дзвін», «Сяйво», «Літературно-науковий вістник». Один із діячів Центральної Ради (генеральний секретар морських справ, міністр мистецтва). Один із засновників Українського Вільного Університету у Празі, професор історії мистецтва і його ректор. Голова Українського історично-філологічного товариства в Празі (1923-1945). Автор монографій «Естетичне виховання Шевченка» (1914), «Українське мистецтво» (1923), «Триста років українського театру. 1619-1919» (1925), «Т. Шевченко як маляр» (1937), праць, присвячених творчості Олександра Мурашка, Яна Станіславського, Дмитра Безперчого, Тимофія Бойчука та ін.

¹⁵ Голубець Микола (1891–1942) – історик, мистецтвознавець, письменник. Був активним діячем у громадському та літературно-мистецькому житті Галичини. У 20-х рр. XX ст. – член комісії НТШ з історії мистецтва, один з організаторів Асоціації незалежних українських мистців. Голова спілки українських журналістів. Видавав та редагував періодику, зокрема «Світ» (1917–18), «Шляхи», «Життя і мистецтво» (1920). Автор публіцистичних статей про мистецьку старовину, історії укр. мистецтва доби середньовіччя, Нового часу, сучасних митців, оглядів художніх виставок.

¹⁶ Залозецький-Сас Володимир-Сергій (1884 –1965) – історик мистецтва, громадсько-політичний діяч. Член австрійської центральної комісії з питань охорони історичних і мистецьких пам'яток у Відні. Працював у Музеї народознавства й викладав історію мистецтва у Віденському університеті. Автор низки праць про мистецтво й етнографію Буковини.

¹⁷ Віденська школа історії мистецтва – збірний термін для фундаментальних методів історії мистецтва, розроблених у Віденському університеті. Це наукова еволюція багатьох поколінь, де багато вчених спираються на знання своїх попередників і розвивають їх далі. Характерною рисою школи є намагання збалансувати теорію і практику. Майже всі визначні представники Віденської школи намагалися поєднувати академічну кар'єру викладачів університету з реставраційною роботою в музеях і збереженням пам'яток. Термін «Віденська школа історії мистецтва» вперше використав Отто Бенеш у 1920 році та набув широкого поширення завдяки трактату Юліуса фон Шлоссера з історії науки 1934 року.

¹⁸ Петро Петрович Толочко (1938) – український науковий діяч, історик, професор. Відомий своїми проросійськими поглядами, зокрема запереченням Голодомору як геноциду українців та вважає себе частиною «російського світу». Автор близько численних наукових праць, монографій, серед яких «Історична топографія стародавнього Києва» (1970), «Древний Киев» (1983), «Історичні портрети» (1991),

дохристиянське мистецтво та вплив християнства на формування художньо-просторового середовища українського Середньовіччя. Ренесанс в українському мистецтві був і італійським, і німецьким і українським, а польські королі, українська шляхта, перші університети, козацтво формували середовища, у яких розвивалося книгодрукування, живопис, скульптура, архітектура. На фоні мультикультурних явищ українська ікона виникає транслює статус і характер українців. Про велич українського бароко дуже багато говорить діяльність і меценатство гетьманів та митрополитів, розбудова Києва, монастирів та храмів Східної України. На мій погляд, українське мистецтво часів Гетьманщини є дуже авантюрним і сміливим, а також трагічним в другій половині XVII – початку XVIII ст. для української державності. Наступні два століття українське мистецтво існувало в межах двох імперій в різних формах: від пристосуванства на Сході до більш сміливого вираження на Заході України. І вже стиль сецесія став силою мови свободи, виявом національного потенціалу і українське мистецтво нарешті синхронізувалось зі світовим. Першу третину XX століття намагаюсь всесторонньо презентувати студентам, бо це вибух на світовій арені, і М. Бойчук та його школа, Г. Нарбут, Д. Бурлюк, К. Малевич, С. Делоне, М. Приймаченко та багато багато інших талановитих імен, які студентам слід знати і розуміти їхню роль в світовому мистецтві. Я дуже часто наголошую на цьому, що це також і їхнє завдання відвойовувати наші імена, займати рейтингові позиції в світовому мистецтві. Не лише любити, бо воно українське, а руйнувати радянські стереотипи та відкривати нові та несподівані факти.

Для цього треба бути професіоналом та інтелектуалом, а без історії мистецтва це неможливо, бо бути художником і не знати історії мистецтва, це як водій без стажу та незнання правил дорожнього руху. І кожного разу наголошую про необхідність знання мов, хоча б англійської, це двері в світ, від периферійності до довгоочікуваного виходу на міжнародну сцену.

Список джерел та літератури

- АНТОНОВИЧ, Д., 1923, *Українське мистецтво. Конспективний історичний нарис*. Прага-Берлін, Нова Україна.
- ГОМБРИХ, Е.Х., 2022, Роздуми про викладання історії мистецтв у художніх школах. Лекція, прочитана 4 січня 1966 року. Текст і образ: актуальні проблеми історії мистецтв. 2 (14), 6-18.
- ГОЛУБЕЦЬ, М., 1922, *Начерк історії українського мистецтва*. 2 ч. Львів. Накл. фонду «Учітеся, брати мої».
- ЗАЛОЗЕЦЬКИЙ, В., 1925, Значіння історії українського мистецтва. *Стара Україна*. Чис. 7/10, 117 – 119.
- СТЕФАНИШИН, Т., 2011, Концепція історії українського мистецтва в науковій спадщині Д. Антоновича, М. Голубця й В. Залозецького: методологічний і порівняльний аспекти. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*, вип. 3(19), 557 – 571.

References

«Літописи Київської Русі» (1994), «Володимир Святий — Ярослав Мудрий» (1996), «Від Русі до України» (1997) та ін.

- ANTONOVYCH, D., 1923, *Ukrainske mystetstvo. Konspektyvnyi istorychnyi narys*. Praha-Berlin, Nova Ukraina.
- GOMBRIKH, E.H. Rozdumy pro vykladannia istorii mystetstv u khudozhnikh shkolakh. Lektsiia, prochytana 4 sichnia 1966 roku. *Tekst i obraz: aktualni problemy istorii mystetstv*. 2 (14), 6-18.
- HOLUBETS, M., 1922, *Nacherk istorii ukrainskoho mystetstva*. 2 ch. Lviv. Nakl. fondu «Uchitiesia, braty moi».
- ZALOZETSKYI, V., 1925, Znachinnia istorii ukrainskoho mystetstva. *Stara Ukraina*. Chys. 7/10, 117 – 119.
- STEFANYSHYN, T., 2011, Kontseptsii istorii ukrainskoho mystetstva v naukovi spadshchyni D. Antonovycha, M. Holubtsia y V. Zalozetskoho: metodolohichni i porivnialnyi aspekty. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V.Stefanyuka*, vyp. 3(19), 557 – 571.

Чому треба вивчати історію українського мистецтва студентам-художникам. Рефлексії на «Роздуми про викладання історії мистецтв у художніх школах. Лекція, прочитана 4 січня 1966 року» Е.Х. Гомбріха

Поштовхом до написання статті стали «Роздуми про викладання мистецтв у художніх школах. Лекція, прочитана 4 січня 1966 року» Е.Х. Гомбріха, які спонукають до перегляду власних методик викладання історії мистецтва, а також спонукання студента до навчання. Історію українського мистецтва викладаю в Львівській академії мистецтв вже більше 10 років, передусім для мистецтвознавців. Для студентів творчих напрямів цей виклад предмету проводився вперше. Саме процес підготування до лекції, роздуми над тим, як зацікавити студентів, налаштувати їх на вивчення предмету стало темою статті. Вважаю, що історію мистецтва, українського зокрема слід презентувати різносторонньо, з урахуванням історичного контексту, впливу Сходу та Заходу.

Українське мистецтво є цікаве саме тим, що знаходиться між Сходом і Заходом, а не на маргінесі Заходу, яким виглядає з точки зору існування стилів та аналізу основних пам'яток. Моєю метою у викладанні історії українського мистецтва було якраз змінити погляд студентів на українське мистецтво, співставляючи його зі світовим, без страху окресливши сильні і слабкі сторони. І контекст, історія, моя улюблена частина лекції, вважаю є якраз тою жилкою, на яку вже одягають всі мистецькі явища, події та пам'ятки. Наприклад у презентації мистецтва Київської Русі дуже хотілось уникнути історичних кліше, а бачити рівноцінно дохристиянське мистецтво та вплив християнства на формування художньо-просторового середовища українського Середньовіччя. Ренесанс в українському мистецтві був і італійським, і німецьким і українським, а польські королі, українська шляхта, перші університети, козацтво формували середовища, у яких розвивалося книгодрукування, живопис, скульптура, архітектура.

Важливим моментом у вивченні історії українського мистецтва є аналіз та презентація процесів без пафосу та радянського нарративу.

Ключові слова: українське мистецтво, історія мистецтва, курс, лекція, контекст, мистецькі процеси, світове мистецтво.

Marta Kravchenko, PhD in Art studies, Lviv National Academy of Arts